

Däli Fuat paşanyň ogly Fuat beýiň batyrlygy agdarlyşykçy Müsüri nädip başagaýlyga saldy?

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar
написано kitapcy | 26 января, 2025

Däli Fuat paşanyň ogly Fuat beýiň batyrlygy agdarlyşykçy Müsüri nädip başagaýlyga saldy? DÄLI FUAT PAŞANYŇ OGLY FUAT BEÝIŇ BATYRLYGY AGDARLYŞYKÇY MÜSÜRI NÄDIP BAŞAGAÝLYGA SALDY?

Hulusi Tugay Fuat bey

Däli Fuat paşa asly çerkezlerden bolan osmanly paşasydy.

Eger biriniň asly çerkez bolsa, şolar ýalam uly wezipä ýeten bolsa, ondan hiç haçanam ilniňkä meñzeş özüni alyp barmagyna garaşyp bolmaýardy.

Çerkezleriň özboluşly batyrgaýlygy we dogruçyllygynyň nyşany hökmünde patyşanyň daş-töweregindäki döwürleýin ýallakçylaryň tersine, dogry hasaplaýan pikirini çekinmezden aýdyp bilýändigini sebäpli oňa «däli» diýlipdir.

Soltan Abdylhamyt oňa 1902-nji ýyla çenli sabyr edip gezenem

bolsa, ahyrynda olam ejizläp ony Şama sürgüne ýollapdyr.

• **Ogly Abdynasyra hetdini tanadypdy**

Däli Fuat paşanyň ogly Hulusi Tugaý Fuat lukman bolan stambully žentlmendi.

Ol Mahmyt Şewket paşa, Said Halim paşa, Talat paşa ýaly belli şahsyýetleriň dilmaçlygyny eden, şol bir wagtyň özünde döwlet terbiýesini alan diplomatdy.

Köpler ony Balfura ýazan meşhur jogap hatyndan tanaýar:

«Mustapa Kemala «garakçy» diýmek üçin näme tutarygyňyz bar? Siziň özüňiz Türkiýede ýaşap geçen ähli garakçylardan has erbet hereket etdiňiz. Ol siziň ynanyp bolmajak hereketleriňize, uruşmakdan ýadan ýurduň talaňçylykly meýilnamalaryňyza garşy ähli güýjüni toplap sarsmajak erk-erada bilen azatlygyny gazanmak üçin ýeke-täk adam kimin aýaga galmagyna ýol açypdy.

Bu zoňtar aýyplamaňyza parlanentiňizde we imperialistik metbugat organlaryňyzda şolar ýalak halanýan hemişeki ikiýüzliligiňize garşylyk berip, basybalyjylygyňyzyň Türkiýä hiç hili zyýan ýetirmändigini aýtmaga gaýratyňyz çatarmyka? Size bolşuňyzyň gysgaça mazmunyny aýdyp bereýin. Aýdýan zatlarym haýsydyr bir ýagdaýda çişirilen ýaly bolup görünse-de, ýagdaýyňyz size özüňizi gözden geçirip, meniň bärde aýdyp biljeklerimden has köpüsini bilme mümkinçiligini berer...

Ýeke günäleri size garşy watançylyk goragyny alyp baran saýlama esgerlwri Malta sürgün edip, özüňizi masgaraçylykly ýagdaýa saldyňyz. Ýurduň içerki işlerine goşuldyňyz. Harby-deňiz flotiliýasynyň toplarynyň ýaragsyz şäheriň depesine ýagdyrandan soň Mejlisi ýatyrdyňyz, ministrlikleri bulap taşladyňyz, haýynlary iş başyna getirdiňiz.

Yzyndanam Daşary işler ministrligiňizde taýýarlanan masgaraçylykly Sewr ýaraşyk şertnamasyna gol çekdirmek üçin telbe mesopotamiýalydan, masgarabaz albandan, agyp-dönüp duran ermeniden ybarat we hukuk taýdan wekilçilik güýji bolmadyk delegasiýany düzmegi başardyňyz. Soňky wagtlarda dünýä üç döwletiň – imperialistik Russiýanyň, Germaniýanyň, Awstriýanyň

daşary işler ministrlikleriniň arhiwleriniň mazmunyny öwrenme mümkinçiligini edindi.

Ýakyn geljekde Angliýada hakyky Işçiler partiýasynyň iş başyna gelip, Daşary işler ministrligiňizdäki maglumatlary-da size olary ýok etmäge salym bermezden dünýä jemgyýetçiligine mälim eder diýip umyt edýäris. Diňe şonda siziň hilegärçilikli propogandaňyzyň esasynyň ýalan-ýaşryklardan ybarat mähnet gurluşynyň çagşamagy bilen bütin dünýä, iň sada göwünli adamlara çenli ikiýüzliligiňiziň näderejede haýran galdyraryk ölçeglede barandygyna göz ýetirer, sizi hakyky we ugursyz ýüzüňizde görerler.

Gresiýalylary Izmire ýerleşdirip, flotiliýaňyzyň saýasynda otuz alty sagatlap gorkunç gyrgynçylyklary amala aşyrmagyna rugsat berdiňiz. Wenizelosyň peselişi Türkiýäni bihaýaçylykly ýaragsyzlandyrandan soň grekleriň Türkiýäni basyp almaklaryny ýola goýmak bilen çäklenmändigizi, ýurdumyzy dargatmagy dowam etdirmekleri üçin olara pul we ýarag berendigizi-de ýüze çykardy.

Atyşygy bes etmek hakdaky ylalaşyga gol çekilenden bäri iki ýyl geçenem bolsa, Stambulda henizem urha-urlyk dowam edýär. Stambul şäheri uly betbagtçylygy başdan geçirýär. Biçäre adamlary, syrkawlary, uruşda dul galan aýallary we ýetim çagalary goş-golamlaryny almaga-da rugsat bermän, öýlerinden çykaryp, köçelere zyňyp, döwülen, zaýаланan ýa-da ogurlanan emläkleri üçin ýeke köpügem töläňzok».

Emine hanym we Faruk patyşa

Hatyň özi we döreden täsiri başga makalanyň temasy bolandygy sebäpli häzirlikçe şu ýerde saklanalyň.

Fuad Hulusi Tugaý müsür hanedanynyň wekili Faruk patyşanyň garyndaşyndan Emine hanym bilen durmuş gurupdy.

Emine Hanym Faruk patyşanyň çykanydy.

Faruk patyşa türklere dostluk gözi bilen garaýan patyşady.

Fuat beý köşgüň körekeni bolmak bilen birlikde, Türkiýe respublikasynyň Müsürdäki adatdan daşary we doly ygtyýarly ilçisidi.

Şol wagt Müsürde hadysalar tiz-tizden üýtgäp durdy. Fuat beý özüni bu hadysalaryň içinden tapdy.

• Azat ofiserleriň döwlet agdarylyşygy

1948-nji ýylyň uruşynyň Ysraýyla garşy ýeňlişe uçralmagynda iňlisler aýgytlaýjy rol oýnapdy, emma «azat ofiserler» Faruk patyşany esasy günäkär hasaplaýardylar.

1952-nji ýylyň 25-nji ýanwarynda bolup geçen waka sabyr käsesini püre-pür edip taşlan iň soňky damja boldy.

Soňra ady «Azatlyk» manysyny berýän «Tahrir» diýip üýtgedilen «Ysmaýlyýa» meýdanynda iňlis esgerleri müsür polisiýasynyň üstüne ok ýagdyrды.

Altan Tan «Ýakyn gündogar depderi -19: Müsür we Jemal

Abdynasyr» atly makalasynda wakany şeýle gürrüň berýär:

«1952-nji ýylda iňlisleriň Suweýş kanalyňyň töweregindäki hereketine nägilelik bildiren Ysmaýlyýa halky iş taşlaýyşlara we demonstrasiýalara başlady.

1952-nji ýylyň 25-nji ýanwarynda Ysmaýlyýada iňlisleriň oka tutuşlygynda ellä golaý müsürli polisiýa işgäriniň öldürilmegi, segseniniň ýaralanmagy 200-iniňem iňlisler tarapyndan ýesir alynmagy bilen bütin ýurtda uly haý-haýly wakalar bolup geçdi.

Ertesi 26-jy ýanwarda Kairde üýşen uly halk köpçüligi iňlislere degişli banklary, otelleri, dükanlary, gijeki klublary, uçar kompaniýasyny, lokallary we şoňa meňzeş ähli edara-kärhanalaryny ýakdy.

Bu wakalaryň dowamynda dokuzy iňlis, hemi 26 adam wepat boldy, 500-den gowrak adam ýaralandy, 700-den gowrak jaýlar we edara binalary ýakylp-ýykyldy. Faruk patyşa demonstratlary köşeşdirmek üçin premýer-ministr Nahhas paşany wezipesinden boşatdy».

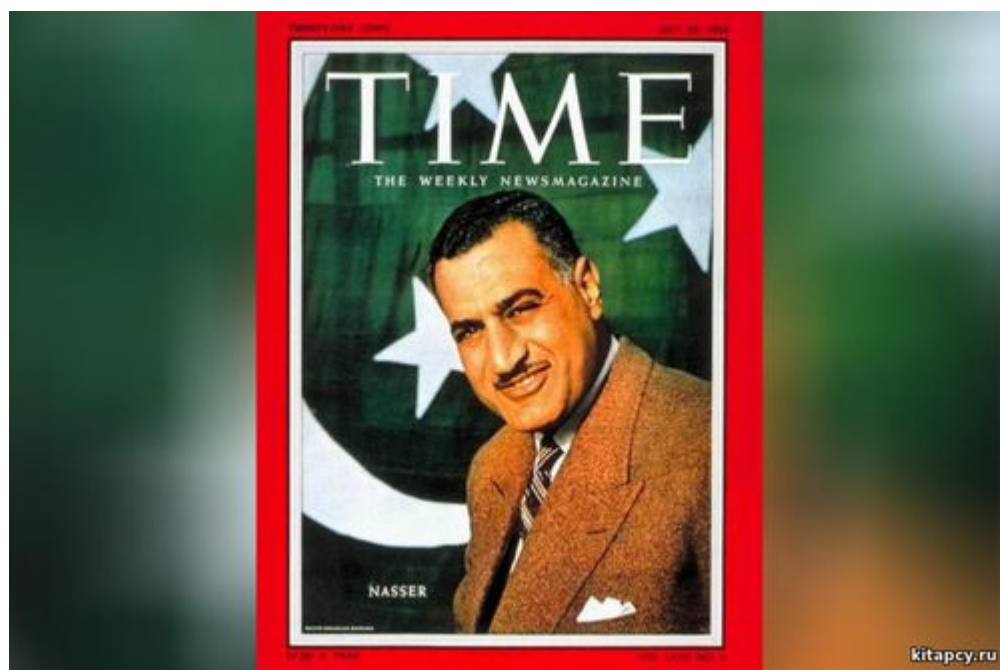

Faruk patyşa

Şu wakalardan soň 22-nji iýuldan 23-nji iýula geçilen gijede «Azat ofiserler» hereketi häkimiýeti ele geçirdi.

Daň atýança Faruk patyşanyň köşgi müsür goşuny tarapyndan

gabaldy we uçarlar pessaý uçuş etmäge başlady.
Faruk patyşa az wagtyň dowamynda tagty ýaňy iki ýaşan ogluna tabşyryandygyny aýdyp, şäherden çykdy.
Faruk patyşa tagtdan el çekensoň haýal etmän Rewolýusion sowet guruldy we Muhammet Nejip ýurduň täze baştutany boldy.
Agdarylyşykçylar Türkiýäniň goldawyny almak üçin Fuat beýiň gapysyny kakdy. Fuat beý bolsa olara şu taryhy jogabyny berdi:
– *Amala aşyran bu döwlet agdarylyşygyňyz bilen Müsüriň başyna itiň gününü saldyňyz! Özüňizi Napoleondyr öýdýärsiňiz, emma siz şolam dälisiňiz. Soňuňyz Napoleondanam beter bolar.*

Araplaryň milli gahrymany Jemal Abdynasyr
Mundan soň agdarylyşykçylar türk ilçisi «islenmeýän adam» yglan etdi.
Aýratynam Emine hanymy nyşanalaýan bilasty zarisowkalar we agdarylyşyklaryň biperwaý hereketleri Däli Fuat paşanyň ogly tasdan tas däliredip taşlapdy.
1954-nji ýylyň 2-nji ýanwaryna gelinende kyýamat gopdy.
Fuat beý birdemde Müsüriň gahrymany yglan edilen we el üstünde saklanýan täze lideri Jemal Abdynasyryň elini gysmaýsy ýaly, onuň göni gözünüň içine seredip we hemmeler eşider ýaly edip: «Müsüri ne günlere saldyň!» diýip bildi.
Müsür hökümeti Fuat beýden 48 sagadyň içinde ýurtdan çykmagy talap etdi we şu wakadan soň Türkiýäniň häkimiýet başyndaky

Demokratik partiýasynyň Müsür bilen gatnaşyklary doly kesilmegiň bäreýanyna geldi.

Fuat beý 1967-nji ýyla çenli uzak we sagdyn ömür sürdi.

Agdarylyşykçylaryň bidepligine göz ýumman, hut kakasynyň at-owazasyna mynasyp hereket etdi.

Stambula gaýdyp gelende Daşary işler ministri Fuat Köprüli başlyklaýyn, döwlet apparaty tarapyndan gahryman kimin garşylandy.

Ol ömrüniň ahyryna çenli mertebeli atanyň mertebeli ogly bolup ýaşady...

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

@MMazlumcel

celikmehmedmazlum@gmail.com

Şenbe, 09.03.2024 ý. Taryhy makalalar